

INKLYUZIV TA'LIM JARAYONIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Turg'unov Nurmuhammad

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20759456>

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalari yoritiladi. Unda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar uchun qulay ta'lim-tarbiya muhitini yaratish, pedagogik jamoa faoliyatini muvofiqlashtirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda individual yondashuvni ta'minlashning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishdagi boshqaruv funksiyalari, metodik qo'llab-quvvatlash, monitoring va baholash jarayonlarini takomillashtirish yo'llari asoslab beriladi. Maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida boshqaruv tizimini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim tashkiloti, boshqaruv tizimi, alohida ta'lim ehtiyojlari, individual yondashuv, pedagogik hamkorlik, monitoring, ta'lim-tarbiya muhiti.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования системы управления дошкольной образовательной организацией в процессе инклюзивного образования. Анализируется значение создания благоприятной образовательной и воспитательной среды для детей с особыми образовательными потребностями, координации деятельности педагогического коллектива, укрепления сотрудничества с родителями и

обеспечения индивидуального подхода. Также раскрываются управленческие функции руководителя дошкольной образовательной организации в эффективной организации инклюзивного образования, пути совершенствования методической поддержки, мониторинга и оценки педагогического процесса. В статье подчёркивается необходимость развития системы управления в условиях инклюзивного образования на основе современных педагогических подходов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольная образовательная организация, система управления, особые образовательные потребности, индивидуальный подход, педагогическое сотрудничество, мониторинг, образовательная среда.

WAYS TO IMPROVE THE MANAGEMENT SYSTEM OF A PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract: *This article discusses the issues of improving the management system of a preschool educational organization in the process of inclusive education. It analyzes the importance of creating a favorable educational environment for children with special educational needs, coordinating the activities of the teaching staff, strengthening cooperation with parents and ensuring an individual approach. The article also highlights the management functions of preschool education administrators in the effective organization of inclusive education, as well as ways to improve methodological support, monitoring and evaluation of the pedagogical process. The need to develop the management system in inclusive education based on modern pedagogical approaches is emphasized.*

Keywords: *inclusive education, preschool educational organization, management system, special educational needs, individual approach, pedagogical cooperation, monitoring, educational environment.*

Kirish.

Bugungi kunda ta'lim tizimida insonparvarlik, teng imkoniyatlilik va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan yondashuvlar tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichida bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, ularning ta'lim-tarbiya jarayonida faol ishtirokini ta'minlash hamda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar uchun qulay pedagogik muhit yaratish inklyuziv ta'limning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu jihatdan inklyuziv ta'lim jarayonini samarali tashkil etish nafaqat pedagogik, balki boshqaruv nuqtayi nazaridan ham puxta yondashuvni talab qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etish jarayoni rahbar, tarbiyachi, psixolog, defektolog, logoped, tibbiyot xodimi hamda ota-onalarning o'zaro hamkorligiga tayanadi. Bu jarayonda boshqaruv tizimining samaradorligi pedagogik jamoa faoliyatini muvofiqlashtirish, bolalarning ehtiyojlarini aniqlash, individual rivojlanish yo'nalishlarini belgilash, metodik yordam ko'rsatish va monitoring ishlarini tizimli tashkil etish bilan belgilanadi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari inklyuziv ta'lim muhitini yaratishda tashkiliy, metodik va nazorat qiluvchi subyekt sifatida muhim o'rin tutadi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida boshqaruv tizimini takomillashtirish alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarning ijtimoiy moslashuvi, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, ta'limiy faoliyatlarda ishtirok etishi va shaxsiy imkoniyatlarini namoyon etishiga xizmat qiladi. Bunda boshqaruv jarayoni faqat ma'muriy nazorat bilan cheklanib qolmasdan, pedagogik jarayonni rejalashtirish, qo'llab-quvvatlash, tahlil qilish va natijalarni baholashga yo'naltirilishi zarur.

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqaruv tizimini takomillashtirishning asosiy yo'llari, pedagogik jamoa faoliyatini muvofiqlashtirish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, individual yondashuvni ta'minlash hamda monitoring va baholash mexanizmlarini rivojlantirish masalalari yoritiladi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqaruv tizimini takomillashtirish, avvalo, mazkur jarayonga tizimli va kompleks yondashishni talab etadi. Chunki inklyuziv ta'lim faqat alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni umumiy guruhlarga jalb qilish bilan cheklanmaydi. U har bir bolaning imkoniyati, ehtiyoji, qiziqishi va rivojlanish sur'atiga mos ta'lim-tarbiya muhitini yaratishni nazarda tutadi. Shu sababli boshqaruv tizimi pedagogik jarayonni rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, nazorat qilish va baholash vazifalarini o'zaro uyg'unlikda amalga oshirishi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida inklyuziv ta'limni samarali boshqarishning muhim yo'llaridan biri pedagogik jamoaning inklyuziv ta'limga tayyorgarligini oshirishdir. Rahbar tarbiyachilar, psixolog, defektolog, logoped va boshqa mutaxassislarning kasbiy hamkorligini yo'lga qo'yishi, ularning vazifalarini aniq belgilashi hamda metodik yordam ko'rsatish tizimini kuchaytirishi zarur. Ayniqsa, tarbiyachilarning alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar bilan ishlash bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir.

Boshqaruv tizimini takomillashtirishda individual yondashuvni ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Har bir bolaning rivojlanish darajasi, psixologik holati, nutqiy va ijtimoiy imkoniyatlari o'rganilib, unga mos individual rivojlanish yo'nalishi belgilanadi. Bunda tarbiyachi, psixolog, defektolog va ota-onalar hamkorlikda ish olib borishi muhimdir. Individual yondashuv bolaning ta'limiy faoliyatlarda ishtirokini yengillashtiradi, uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi hamda ijtimoiy moslashuv jarayonini tezlashtiradi.

Inklyuziv ta'lim jarayonini boshqarishda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ota-onalar farzandining rivojlanish xususiyatlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini yaxshi bilganligi sababli ularning pedagogik jarayonga jalb etilishi ijobiy natija beradi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari ota-onalar bilan maslahatlashuvlar, suhbatlar, treninglar va ochiq mashg'ulotlarni tashkil etish orqali ularning inklyuziv ta'lim jarayonidagi faolligini

o'shirishi mumkin. Bu esa ta'lim tashkiloti va oila o'rtasida yagona tarbiyaviy yondashuvni shakllantiradi.

Shuningdek, boshqaruv tizimini takomillashtirishda sog'lom va qulay ta'lim-tarbiya muhitini yaratish muhim o'rin tutadi. Guruh xonalari bolalarning erkin harakatlanishi, o'yin faoliyatida qatnashishi va mashg'ulotlarda faol ishtirok etishi uchun moslashtirilishi kerak. Didaktik materiallar, ko'rgazmali vositalar, sensor o'yinchoqlar, korreksion-rivojlantiruvchi jihozlar va xavfsiz o'yin maydonchalari inklyuziv muhitning muhim tarkibiy qismlaridir. Bunday sharoit alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarning o'z imkoniyatlarini namoyon etishiga yordam beradi.

Inklyuziv ta'limni boshqarishda monitoring va baholash mexanizmlarini rivojlantirish ham zarur. Monitoring orqali bolaning rivojlanish dinamikasi, mashg'ulotlardagi ishtiroki, tengdoshlari bilan muloqoti, mustaqil faoliyat ko'nikmalari va ijtimoiy moslashuv darajasi muntazam kuzatib boriladi. Olingan natijalar asosida pedagogik yondashuvlar takomillashtiriladi, individual ish rejalariga o'zgartirishlar kiritiladi va zarur metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shu jihatdan monitoring boshqaruv qarorlarini ilmiy asosda qabul qilish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv faoliyatida innovatsion yondashuvlardan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, raqamli monitoring vositalari, elektron rivojlanish kartalari, pedagogik kuzatuv jadvallari va ota-onalar bilan onlayn muloqot platformalaridan foydalanish boshqaruv jarayonining samaradorligini oshiradi. Bu vositalar bolalarning rivojlanish natijalarini tizimli tahlil qilish, mutaxassislar o'rtasida ma'lumot almashish va pedagogik qarorlarni tezkor qabul qilishga xizmat qiladi.

Demak, inklyuziv ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqaruv tizimini takomillashtirish pedagogik jamoa salohiyatini oshirish, individual yondashuvni kuchaytirish, ota-onalar bilan hamkorlikni rivojlantirish, qulay ta'lim-tarbiya muhitini yaratish hamda monitoring va baholash tizimini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu yo'nalishlarning uzviy bog'liqlikda tashkil etilishi

maktabgacha yoshdagi barcha bolalar, jumladan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarning sifatli ta'lim-tarbiya olishiga zarur shart-sharoit yaratadi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida boshqaruv tizimini takomillashtirishda metodik ta'minot masalasi ham alohida e'tiborni talab qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida pedagoglar uchun inklyuziv ta'limga oid metodik tavsiyalar, mashg'ulot ishlanmalari, individual rivojlantiruvchi dasturlar, kuzatuv varaqalari va baholash mezonlarining mavjudligi ish samaradorligini oshiradi. Rahbar tomonidan bunday metodik ta'minotni muntazam yangilab borish, pedagoglarga amaliy yordam ko'rsatish hamda ilg'or tajribalarni ommalashtirish inklyuziv ta'lim sifatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, inklyuziv ta'limni boshqarishda ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'yish muhim omillardan biridir. Maktabgacha ta'lim tashkiloti mahalla, tibbiyot muassasalari, psixologik-pedagogik maslahat markazlari, nodavlat tashkilotlar va ota-onalar bilan hamkorlikda faoliyat olib borganda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash imkoniyati kengayadi. Bunday hamkorlik bolalarning nafaqat ta'limiy rivojlanishi, balki ijtimoiy moslashuvi, sog'lom muloqotga kirishishi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Boshqaruv tizimining samaradorligi rahbarning inklyuziv ta'limga nisbatan mas'uliyatli, ochiq va innovatsion yondashuviga ham bog'liq. Rahbar pedagogik jamoada inklyuziv madaniyatni shakllantirishi, har bir bolaning qadr-qimmatini, imkoniyati va huquqlarini hurmat qilishga asoslangan muhitni yaratishi zarur. Chunki inklyuziv ta'limning asosiy g'oyasi barcha bolalarni bir xil qolipga solish emas, balki ularning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda rivojlanishi uchun teng imkoniyat yaratishdan iboratdir.

Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotida boshqaruv tizimini takomillashtirish uzluksiz jarayon sifatida qaralishi lozim. Bunda rahbar, pedagoglar, mutaxassislar va ota-onalarning hamkorlikdagi faoliyati muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular o'rtasidagi uzviy aloqa inklyuziv ta'lim samaradorligini oshiradi. Natijada

maktabgacha ta'lim tashkilotida har bir bolaning ehtiyojiga mos, xavfsiz, mehribon va rivojlantiruvchi pedagogik muhit shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqaruv tizimini takomillashtirish bugungi ta'lim amaliyotining dolzarb vazifalaridan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlari, individual ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish inklyuziv yondashuvning asosiy mazmunini tashkil qiladi. Shu sababli boshqaruv tizimi alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va umumiy ta'lim muhitida faol ishtirok etishiga sharoit yaratishga yo'naltirilishi zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida inklyuziv ta'limni samarali boshqarish rahbar, tarbiyachi, psixolog, defektolog, logoped, tibbiyot xodimi va ota-onalarning o'zaro hamkorligiga asoslanadi. Bunda pedagogik jamoa faoliyatini muvofiqlashtirish, individual rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish, metodik qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, qulay ta'lim-tarbiya muhitini yaratish hamda monitoring va baholash ishlarini tizimli olib borish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim sharoitida boshqaruv tizimini takomillashtirishda innovatsion yondashuvlar, raqamli monitoring vositalari, ota-onalar bilan muntazam muloqot va ijtimoiy hamkorlik imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur. Bu jarayon maktabgacha ta'lim tashkilotida har bir bolaning huquqi, qadr-qimmatini va rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Demak, inklyuziv ta'lim jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqaruv tizimini takomillashtirish uzluksiz, tizimli va hamkorlikka asoslangan faoliyat bo'lib, u barcha bolalar uchun teng imkoniyatli, xavfsiz, mehribon va rivojlantiruvchi ta'lim muhitini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-595-son. 2019-yil 16-dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. PQ-4860-son. 2020-yil 13-oktabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. 638-son. 2021-yil 12-oktabr.
4. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All. Paris: UNESCO, 2020.
5. UNICEF. Guidance on Including Children with Disabilities: Education Kit Handbook. Copenhagen: UNICEF Supply Division.